

AHMET İNSEL
Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili

AHMET İNSEL 1955'te İstanbul'da doğdu. Üniversite eğitimini Paris 1 Pantheon-Sorbonne Üniversitesi İktisat Bölümü'nde yaptı ve aynı üniversitede iktisat doktorası hazırladı. Sorbonne'da öğretim üyeliğine başladı. Daha sonra Galatasaray Üniversitesinde çalıştı. Türkçe yayımlanmış kitapları: *Türkiye Toplumunun Bunalımı* (Birikim Yayınları, 1990), *Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye* (Ayrıntı Yayınları, 1996), *İktisat İdeolojisinin Eleştirisi* (Birikim Yayınları, 1993), *Solu Yeniden Tanımlamak* (Birikim Yayınları, 2000), *Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili* (2004), *Ermeni Tabusu Üzerine Diyalog* (Michel Marian ile birlikte, İletişim Yayınları, 2010), *Sosyalizm: Esasa, Ufka ve Bugüne Dair* (Birikim Yayınları, 2010).

İletişim Yayınları 2190 • Birikim Kitapları 7
Birikim Kitapları, İletişim Yayıncılık A.Ş.'nin markasıdır.
ISBN-13: 978-975-05-1801-0
© 2004 İletişim Yayıncılık A.Ş.
1-3. BASKI 2004-2011, İstanbul
4. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Abdullah Onay

KAPAK Utku Lomlu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Sezar Atmaca

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: birikim@iletisim.com.tr • web: www.birikimdergisi.com.tr

AHMET İNSEL

Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili

Birikim Kitapları

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

Tarihî Kapitalizm 21

Geçmişten Geleceğe 23 • Fabrikasız İşçiler ve Sendikaların
Kâbusu 46 • Ücretli Emek Toplumundan Çıkmak 49 •
35 Saat Yıkım mı? 52 • “Yeni Proletarya” ve İktisat İdeolojisi 55

Yeni Sermaye Birikimi 59

Malî Sermaye Birikimi Rejimi 61 • “Piyasalar”ın İdeolojik İşlevi
82 • Patrimonyal Kapitalizm 100 • Borsa, Medya ve Finans
Kamuoyu 105 • Finans Merkezli Vurgun Kapitalizmi 110 •
Yeni Ekonomi ve Ponzi Sahtekârlığı 115 • Sorumsuz Alacaklılar
ve Uluslararası Kuruluşlar 120

Küreselleşme 125

Yönetişim İdeolojisi 127 • Yeni Küresel Efendiler 132 •
Büyük Ulusun Çöküşü 136 • Uluslarüstü Sermaye Devleti 139 •
Globalleşme ve Sosyal Şart 142 • Eğitim ve Yeni Fakirlik 144 •
Mucize İdeolojisinin Gizledikleri 147 • Güney Kore:
Küreselleşmenin Beklenmedik Bedelleri 149 •
Yeni Emperyal Güç ve Neo-Liberal Küreselleşme 155

Liberalizm 165

Kurtarıcı Pazar Ekonomisi Eliti mi? 167 • Liberal Ekonomi ve Baronları 171 • Aşırı Liberaller 174 • Neo-Liberalizmin Riski 178 • IMF ve Kökten Liberalizm Mezhebi 182 • Pazar Ekonomisi ve Demokrasi 187 • Sosyal Devletin Evrimi 190 • Yaratıcı Yıkıcılık ve Yıkıcı Rekabet 193 • Kazananlar Her Şeyi Cepliyor 197 • Bilgilenme Hakkı 201 • YDH ve Sol 204 • Kamuyu Değil, Devleti Daraltmak 209 • Avrokratlar ve Kamu Hizmeti 212 • Özelleştirme ve Yoksullaştırma 215 • Arpalıkların Tasfiyesi 219 • Özelleştirme Saplantısının Sınıfsal İçeriği 222 • Özelleştirmeye Karşı "Evrensel Hizmet" 226 • AB Yanlısı Neo-Liberaller 230 • Liberal Avrupa Sosyal Avrupa'ya Karşı 235 • En Zayıf Halka 242

Türkiye'de Ekonomi 245

Nereye Doğru Patlama? 247 • Fakirler ve Muktedirler Türkiye 251 • Mülklü Beyefendiler 257 • Cangıl Kapitalizmi ve İşadamları 260 • Hür ve Çağdaş İşveren Sınıfı Cephesi 263 • Fakirlik, Büyüme ve Patlama 268 • Mutlak ve Görelî Hortumlama 272 • Vergi ve Siyasal Meşrûiyet 278 • Vergi, Kutsal Devlet ve Kısır Döngü 281 • Bir Koyup Beş Almak 286 • Kara Para Cumhuriyeti 289 • Enflasyon, Soytarılık ve Alttakiler 292 • Büyümeden Büyür Gibi Yapmak 295 • Arjantin Gibi Olmak 299 • Ekonomide "Terör Şoku" 305

Egemen İktisat Öğretisi 311

Neoklasik İktisat ve Modern Toplum 313 • İktisat Dininin Rahip ve Vaizleri 336 • İktisadiyat Toplumu ve Depolitizasyon 341 • Dünya Bankası'nın Özeleştirisi 345 • Dünya Bankası Solcu mu Oldu? 348 • Ahlâk Sınırını Aşan Gelir 351 • Toplumsal Dayanılmaya Karşı İktisat 354 • 35 Saat ve İktisat İdeolojisi 358 • İktisat Eğitimi Tartışması 361 • Özgürlük Etiği Karşısında İktisat Kuramı: Amartya Sen'in Etik İktisat Önerisi 367

Kaynakça 389

GİRİŞ

20. yüzyılın son çeyreğinde neo-liberal ideoloji dünyaya damgasını vurdu. Sadece iktisadî gelişme dinamikleri açısından değil, siyasal hedef ve toplumsal örgütlenme tarzı olarak da hâkim mevzileri hızla işgâl eden bu ideoloji, sosyal adalet amaçlarıyla iktisadî büyüme hedeflerini birleştiren refah devleti sisteminin müdahaleci ve paylaşımcı pratiklerinden radikal bir kopuşun bayraktarlığını yaptı. Yapmaya devam ediyor.

1970'lerin sonunda çıkışlarını "muhafazakâr devrim" adı altında sunan neo-liberal ideologların, siyasal-iktisadî iktidara ve ondan önce toplumsal tahayyüle hâkim olma amacıyla verdikleri mücadelede eleştirilerinin görünür hedefi, planlı ekonomi düzeni ve komünist rejimlerdi. Ama Batı dünyasında komünist ideoloji ve planlı ekonominin etkisi görece olarak sınırlıydı. Neo-liberal ideologlar, bu eleştiri aracılığıyla mutlak kötü ve kesinlikle istenilmez olanı işaret edip, bunlara çok uzaktan da olsa benzeyen öneri ve pratiklerin de zararlı ve tehlikeli olduklarını imâ etmeyi amaçlıyorlardı. Bunu ustalıklarla başardılar. 1950'lerden itibaren dar

bir çevrenin uzun soluklu çabalarıyla güçlenen neo-liberal ideolojinin gerçek düşmanı, 2. Dünya Savaşı sonrasında egemen olan, Keynesgil politikaların desteklediği sosyal refah toplumu ve düzenlenmiş pazar ekonomisiydi.

Neo-liberal karşı saldırının uzun süren hazırlanma ve olgunlaşma dönemi, 1970'lerin ortasından itibaren hızla genişleyen bir ideolojik tahakküm çemberine dönüştü. 1974 krizininin Batı toplumlarında yarattığı iktisadî ve toplumsal şok etkisi, bu yayılmayı kolaylaştıran zemini yarattı. Enflasyon ve işsizliğin birlikte arttığı, buna karşılık büyümenin tökezlediği, Keynesgil makroekonomik politikaların etkinliğine olan güvenin sarsıldığı bu dönemde, kapitalizm içi zımnî sınıf ittifakları da hızla bozuldu. Sermaye kesiminin siyasal temsilcileriyle emek kesiminin temsilcilerinin, büyümenin nimetlerinin paylaşımı üzerine kurdukları ve savaş sonrası Batı toplumlarında otuz yıl boyunca yürürlükte olan refah devleti rejimi etrafında oluşan toplumsal konsensus yavaş yavaş dağıldı.

Benzer biçimde, Üçüncü Dünya ülkelerinde bağımsızlık sonrası yaşanan iyimser hava kaybolmuş ve planlı ya da plansız bütün kalkınma modelleri verili koşullarda sürdürülemez hale gelmişlerdi. Farklı bir siyasal ve iktisadî dünya olarak tasarlanan Üçüncü Dünya tasarımına nihai darbeyi 1974 krizi vurdu. Finansman ihtiyaçlarını hızla büyüyen yüzgergezer likiditelerden karşılayan kalkınmakta olan ülkeler, 1970 sonlarında giderek büyüyen bir dış borç krizine girdiler. Meksika'nın 1982'de kısmî moratoryum ilân etmesiyle birlikte, kalkınmış ülkelere kalkınmakta olan ülkelere yeni kaynak akışı hızla azaldı. Hattâ büyüyen dış borç servislerinin etkisiyle, kalkınmakta olan ülkelere toplam net kaynak girişi sıfırın altına indi, yani dış borç servisi ödemelerinin yıllık tutarı alınan yeni borç ve sermaye yatırımlarından daha yüksek olmaya başladı. Bunu uluslararası

malî kuruluşların yeni neo-liberal dogmaya uygun çözüm önerilerini kalkınmakta olan ülkelere tek tek empoze etmeleri izledi. Bandung Konferansı'ndaki güçlü soluğundan geriye bir şey kalmamış olan Üçüncü Dünya mitosu tarihe karışırken, onun yerini “yeni kalkınma öğretisi” olarak sunulan yapısal uyum politikaları aldı.

Kalkınmakta olan birçok ülkede ortaya çıkan yıkımın sorumluları arasında, “kalkınmacı” iktisat mühendislerinin sol yaftalı programlarını da en ön sıralarda zikretmemek haksızlık olur. İktisadi büyümeyi bir tasarlama, planlama ve uygulama tekniği olarak gören, dönemin modası gereği az buçuk Marksist kitaplar okumuş bu solcu iktisat mühendisi ve teknisyeni güruh, kendilerini toplumun yerine ikame ederek, kendi iktidar arzularını kalkınma stratejisi kisvesi altında sundular. Sonuç çok büyük bir fiyasko oldu. Bu kalkınmacı iktisatçıların önemli bir bölümü, '80'li yıllarda aynı bağnazlıkla bu kez piyasa merkezli kalkınmanın savunuculuğuna soyundular. Dogma değişmiş, ama dogmatizmin beslendiği zihniyet yerli yerinde kalmıştı.

İngiltere'de Margaret Thatcher hükümetinin işbaşına gelmesiyle başlayan ortodoks para ve bütçe politikaları, faiz hadlerinin arttırılması, yüksek gelirli kesimin üzerindeki gelir vergisi yükünün azaltılması, sendikaların pazarlık güçlerinin kırılması, emek piyasasının esnekleştirilmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, kamu hizmetlerinin ya lağvedilmesi ya da özel girişime devredilmesi kısa zamanda uluslararası finans kuruluşlarının amentüsü haline geldi. ABD'de Ronald Reagan'ın başkanlığında uygulanan benzer düzensizleştirme, esnekleştirme ve yüksek vergileri azaltma politikasında ise tamamlayıcı unsur, askerî harcamaların artmasıydı. Muhalifleri tarafından “büyücü ekonomisi” olarak tanımlanan Reagan politikası, bir yandan “girişimci ruhunu” canlandıracak önlemleri devreye sokarken, diğer

yandan pek ortodoks olmayan bir tarzda bütçe ve dış ticaret açıklarının hızla büyümesine göz yumuyordu. Bunu yaparken güvencesi doların uluslararası konumuydu. ABD yönetimi, dünya tasarrufunun önemli bir bölümünü kendine çekerek bütçe ve dış ticaret açıklarını karşılayabilme ayrıcalığına sahipti. Ama bunun için reel faizlerin hızla yükselmesi gerekiyordu. Thatcher ve Reagan politikaları, dünya ekonomisinde etkisi ancak 2000'lerde azalacak olan bir faiz geliri patlamasına yol açtı. Bu da kapitalizmin bir kez daha kendini dönüştürmesine eşlik etti. Patrimonyal kapitalizm olarak tanımlanan malî sermaye egemenliği tesis edildi. Bunun Türkçe'de popüler adı, rantiyeli ekonomisi.

Buldukları toplumların en muhafazakâr kesimlerinin istemlerini yansıtan bu neo-liberal programlar, toplumsal planda 19. yüzyılın sosyal Darwinizm tezlerine dönüşü içeriyordu. Kârın yegâne ve yeterli iktisadî etkinlik kıstası olarak kabul edildiği, özel girişim ve rekabetin özgür bir toplumun temeli olduğunun vurgulandığı bu söylemde, iktisadî öznelerin rasyonel oldukları ve onların faydacı mantıklarını bozan, çarpıtıcı önlemlerin büyümeye zarar vereceği iddiası merkezî bir yer işgal ediyordu.

Neo-liberal ideologlar, Marksizm ve sosyal demokrasiyle aralarındaki farkı köklü bir kopuş olarak sunarlar, klâsik liberalizmle neo-liberalizm arasında kopuş değil, süreklilik olduğunu savunmaya özen gösterdiler. Gerçekte ise, liberal öğretiyi çok basitleştirilmiş bir çıkar paradigmasına indirgerken, akli, tercihleri ve eylemiyle bir bütün içinde iktisadî bireyi mutlaklaştırarak geleneksel liberalizmden de uzaklaşıyorlardı. Örneğin, paylaşmacı bir adalet sisteminin mutlak olarak kötü olduğunu iddia ederlerken; yegâne adaletin pazar ekonomisi mekanizmaları içinde gerçekleşeceğini savunup, para gücüne dayalı toplumsal hiyerarşinin meşrûluğunu teyit ederlerken, klasik liberal öğretiyi de çok

dar bir perspektiften yorumluyorlardı. Salt kendi çıkarları peşinde koşan insanların faaliyetlerinin tek başına adalet ve ahlâk normlarına uygun yanıtlar üretebileceğini savunmak için liberalizmin klâsiklerinin çözümlerini köklü biçimde değiştiren yorumlara ihtiyaçları vardı. Bu yorumlar, Hayek, von Mises gibi düşünürlerin bulunduğu fikir kulüplerinde olgunlaştı. Bunların içinde tarihî olarak en önemlisi olan, 1947’de, Keynesgil konsensusun olgunlaştığı dönemde, Hayek’in inisiyatifiyle kurulan *Société de Mont-Pèlerin* adlı fikir klübü, günümüzde etkin olan çoğu neo-liberal fikir klübü ve “think tank” a öncülük yaptı.

Neo-liberal ideoloji, modern dünya tasarımının harcında olan iktisadî insan ve iktisadî toplum idealinin, tarih ve toplumdan bütünüyle arındırılıp, en aşırı noktalarına taşındığı ve bunun bir misyoner ruhu içinde dünyaya empoze edilmesine çalışıldığı, içinde bulunduğumuz dönemin akıncı ideolojisi işlevini gördü. Ama elbette ideolojik planda hâkim konuma geçmesi için bunlar gerekli fakat yetersizdi. Bunun yanında, tüketim toplumunun gelişmesi, hizmet sektörüne dayalı bir ekonomik canlılığın güçlenmesiyle birlikte, bireyci değerlerin parti, sendika ve aile gibi geleneksel dayanışma yapılarını yıkması etkili oldu. Bütün bunlar, o güne kadar sosyal refah devletinin en büyük dayanağı olan orta sınıfların tercihlerinin neo-liberal tahayyüle doğru kanalize olmasına yol açtı. Bunu Sovyet tipi sosyalizmin çöküşü ve gelişmiş ülkelerde işçi sınıfının eşitlikçi ve özgürlükçü bir geleceğin kurucu gücü olarak kendini artık kabûl ettirememesinin yol açtığı, sosyalist toplum tasarımının bükülüp geri çekilişi tamamladı. Neo-liberal dalgayı göğüsleyecek geleneksel siyasal direnç duvarları yıkılmıştı.

Neo-liberal doktrin, tüketici özgürlükleri ve vergi indirimleri ile orta sınıfları cezbederken, asıl tatmin etmeye çalıştığı kesimler, 1960’lardan beri azalan kâr oranları karşı-

sında sıkışan büyük sanayi sermayesi ve negatif reel faizlerle servetleri eriyen malî sermaye kesimiydi. Bunlar, kapitalizmin yeniden yapılanması gerektiğini, Keynesgil düzenlemenin miadının dolduğunu iddia eden, pazar ekonomisinin önündeki engellerin hızla kaldırılmasının, girişimci ruhunun yeniden tesis edilmesinin kapitalizmin sürekliliği açısından hayat memmat meselesi olduğunu ısrarla savunan ve giderek büyüyen bir baskı grubu oluşturdular. Neo-liberal ideoloji bu çevrelerin istemlerini bir iktisadî-toplumsal öneri paketi haline getirip, siyasallaştırdı.

Bu siyasallaşmayı başarmak için önerilerinin zaman ve mekân olarak evrenselliğini iddia etmeyi de ihmal etmediler. Bu ise, piyasa ekonomisinden başka ekonomi olmadığına olan inancın bir doktrin haline dönüştürülmesi demektir. İnsanlık tarihinin başlangıcından beri, piyasanın toplumun doğal hali olduğunu neo-liberal ideologlar yeniden iddia etmeye başladılar. Bu tür iddialar, antropoloji, sosyoloji ve tarih bilimlerinin gelişmesiyle birlikte, 20. yüzyılın ortalarından beri, liberal felsefeye imanla bağlı bir avuç sosyal bilimci dışında ciddiye alınmamaya başlanmıştı. Ama neo-liberal ideolojinin, savunduğunun doğal düzen olduğuna inanılmasına ihtiyacı vardı. Buna alternatif oluşturacak tüm düzenlerin sunî oldukları için geçmişte başarısız kaldıklarını, ileride de başarısız olacaklarını iddia ediyordu. Bu doktrin için, insanlığın kabûl edilebilir yegane geleceği pazar ekonomisi toplumunda yatmaktaydı.

Neo-liberal doktrin, bütün dünyayı kapsayan yayılcı bir tahayyülün ifadesi oldu. Bunu yeni dönemin emperyalizmi olarak tanımlamak mümkün. Bu doktrin ana ilkelere, dünyanın hâkimi büyük devletlerin oluşturduğu G7 grubu tarafından 1990'ların başında tespit edilen ve Washington Konsensusu olarak adlandırılan bir iktisat ve politika paketini oluşturuyor. Bütçe denkliliği ve vergi yükünün azal-

ması; faiz hadlerinin bütünüyle serbest bırakılmasına dayanan malî serbestlik; sermaye hareketlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılması; bütün gümrük duvarlarının kaldırılmasıyla oluşacak eksiksiz dış ticaret serbestisi; eksiksiz bir özelleştirme; rekabeti engelleyen tüm önlemlerin kaldırılması; mülkiyet haklarının eksiksiz savunulması...

Neo-liberal program, bütün bunları hayata geçirmekle kalmadı, kapitalizm içinde önemli bir dönüşümün gerçekleşmesine ebelik etti. Otuz yıldan beri büyüme hedefli yürütülen para ve bütçe politikalarının yerine, 1979'da Tokyo'da toplanan G5 zirvesinde alınan kararlar son verilip, enflasyonla mücadele iktisat politikalarının temel hedefi mertebesine yükseltildi. O günden itibaren büyüme ve istihdam, enflasyonla mücadelenin alt ürünleri olarak yeni iktisat politikası dogmasında yerlerini aldılar. Bu dogmayı destekler mahiyette neoklasik öğretiyi kabûl eden iktisatçılar, örneğin işsizliğin iktisadî bir konu değil, sosyolojik bir olgu olduğunu iddia etmeye başladılar. Aynı şey elbette, yoksulluk için de geçerliydi.

Bellibaşlı gelişmiş ülkelerin hükümetlerinin, “muhafazakâr devrim”in dümen suyunda uygulamaya başladıkları yeni iktisadî politikalar, kapitalizme içkin olan küreselleşme dinamiğini hem kamçılıdı hem de yeni bir mecraya yönlendirdi. O güne kadar ulusal ekonomilerin uluslararası ticarete açılmaları yönünde gerçekleşen küreselleşme, özellikle sermaye hareketlerinin hızlanması ve serbestleşmesiyle, yeni bir ivme kazandı. Malî küreselleşme, çokuluslu şirketlerin gerçekleştirdiği sermaye yatırımlarını aşılıp, sermaye piyasalarının arasındaki sınırların kalkmasıyla yepyeni bir ölçek kazandı. Bunun sonucunda, dünya şirketlerinin denetlediği üretim süreçleri ve piyasalar özerkleşerek, küreselleştiler. Üretim süreçleri ve piyasalar, içlerinde yer aldıkları somut siyasal-toplumsal yapılardan özerkleşerek, salt kendile-

ri merkezli küresel bir devinime girdiler. Yerküre ölçeğinde neredeyse mükemmel bir hareket kabiliyetine sahip olarak faaliyet gösteren malî piyasalar, neo-liberal ideolojinin koruyuculuğunda gerçekleşen yeni küreselleşmenin örnek oluşumları oldu. Yeni kapitalizm, malî sermaye merkezli mülkiyetin egemenliğinin tesisi demekti. Borsanın sıhhatinin, ekonominin sağlığından daha önemli olması doğaldı!

Gelişine neo-liberal ideolojinin öncülük ettiği yeni kapitalizm, 1990'larda altın çağını yaşadı. Yeni teknolojiler, özellikle iletişim teknolojilerinin yarattığı canlılıkla küreselleşmiş finans dünyasının hareketliliği birleşince ortaya çıkan büyüme, kapitalizmin inişli çıkışlı dönemlerinin bu kez nihai biçimde sona erdiği inancının bir kez daha canlanmasına yol açtı. Ama 1990'ların sonuna doğru, gelişmekte olan ülkelerin "yükselen piyasaları"nın birbiri ardı sıra malî kriz girdabına kapılmaları, bunun ardından 2000'lerin başında gelişmiş ülke sermaye piyasalarının kriz sarmalına girmesi, söz konusu altın çağın, daha öncekilerden daha kısa süreli ve kırılğan olduğunu gösterdi. Mart 2000'de teknolojik yatırımların borsalarda değerlerinin birdenbire düşmesiyle başlayan kriz, Enron, Vivendi, WorlCom gibi üst üste patlayan "yönetişim skandalları"yla yaygınlaştı. Uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan yeni gerginliklerle daha da alevlendi. Böylece yeni teknolojiler mucizesinin yarattığı spekülâtif balonun patlamasının bedeli, kapitalizmin 1929 krizinden beri yaşadığı en büyük krizin ortaya çıkması oldu.

Ashında, neo-liberal vurgulu küreselleşmeye ağır bir bedeli 1980'lerden beri gelişmekte olan ülkeler halkları ödüyordu. Bu ülkelerde, zaten çok daha güçsüz olan sosyal devlet kurumları, yapısal uyum politikaları tarafından tahrip edildi. Bu ülkelere uluslararası kuruluşlar aracılığıyla empoze edilen dogmanın yarattığı tahribatın boyutları, bir süre sonra dogmanın yıkılmasına yol açmasa da, bazı ilavelerle yumu-

şatılmasına neden oldu. Sivil toplum kuruluşlarının kamu kuruluşlarından üstün etkinlikleri varsayımı, demokrasinin iyi yönetim ilkesi olarak kabûl edilmesi, eşitsizliklerin optimal olmayan sonuçları, kamu hizmetlerinin genel üretkenliğe katkısı gibi temalar, yumuşatıcı unsur olarak neo-liberal dogmaya ilave edildi. “Yönetişim” ideolojisi, şeffaflık, yolsuzluklar ve yoksullukla mücadele, katılımcı yönetim ilkele-ri çerçevesinde neo-liberal dogmanın meşrûyetini yeniden kurma misyonunu üstlendi. Bunu tamamlayan olgu, siyaset-ten arındırılmış bir “uzmanlar demokrasisi”nin özellikle ge-leşmekte olan ülkelerde hayata geçirilmesiydi.

Neo-liberal dalga ve onu tamamlayan küreselleşme, her şeyden önce, mülklülerin 2. Dünya Savaşı sonrasında eroz-yona uğrayan egemenliklerinin yeniden tesisi amacını taşı-yordu. Bu hem gelişmiş ülke toplumları içinde gerçekleşen yeni bir sınıfsal saldırıya, hem de dünyanın efendisi konu-mudaki bir avuç gelişmiş ülke hükümetinin, onlara bağlı çalışan uluslararası finans ve ticaret kuruluşlarının ve küre-sel şirketlerin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki hâkimiyet-inin pekişmesine yol açtı.

Bu hâkimiyet kendi içinde önemli bir rekabeti de içeri-yordu. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve sermaye hareketleri-nin bütünüyle serbestleşmesi, hem büyük devletler hem de büyük şirketler arasındaki rekabeti de alevlendirdi. Büyük şirketlerin sermaye ve yönetim yapıları, yeni işletme yön-temleri ve şirket birleştirmeleri aracılığıyla bu dönemde bü-yük ölçüde değiştirildi. Sovyetler Birliğinin çökmesinin ya-rattığı karşı kutup boşluğu, 1990’larda küreselleşmenin çok merkezli bir siyasal oluşum yönünde gerçekleşmesi ihtima-lini yarattı. Ama oğul Bush’un arkasındaki yeni muhazakâr ve radikal neo-liberal güçlerin ABD’de başkanlık seçimini şaibeli biçimde kazanmasının ardından tek kutuplu bir dünyanın efendisi olma tasavvuru öne geçti.